

The book cover features a light-colored, intricate floral and vine pattern on a textured background. A central white rectangular box with rounded corners and a thin black border contains the title text in a bold, black, serif font. The text is arranged in four lines, centered within the box.

**ДОЛЯ
ІСТОРИЧНОГО
ПІЗНАННЯ
ТА ДОЛІ ІСТОРИКІВ**

Міністерство освіти і науки України
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Кафедра історіографії, джерелознавства та архівознавства

**ІСТОРИОГРАФІЧНІ
ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ПРОБЛЕМИ
ІСТОРІЇ УКРАЇНИ**

**ДОЛЯ ІСТОРИЧНОГО ПІЗНАННЯ
ТА ДОЛІ ІСТОРИКІВ**

*Присвячується 50-річчю кафедри історіографії,
джерелознавства та архівознавства
(1972–2022)*

Дніпро
2022

УДК 930 + 94](100+477)"18/19"(092)
I-90

*Друкується за рішенням вченої ради
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
від 30.01.2020 р. (протокол № 8)*

Редакційна колегія:

д-р іст. наук, проф. О. І. Журба (відп. ред.), д-р іст. наук, проф. С. І. Посохов,
д-р іст. наук, проф. Т. Ф. Литвинова,
канд. істор наук, доц. Л. Ю. Жеребцова (відп. секретар),
канд. істор наук, доц. В. І. Воронов, канд. істор наук, доц. М. А. Руднев,
канд. істор наук, доц. Т. В. Портнова, Є. А. Чернов

**I-90 Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України.
Доля історичного пізнання та долі істориків [колл. монографія] /
ред. кол.: О. І. Журба (відп. ред.) [та ін.]. Дніпро: Ліра, 2022. 292 с.**

Рецензенти:

д-р іст. наук., проф. О. Михайлюк
д-р іст. наук., проф. Н. Венгер

Колективна монографія стала результатом співпраці історіографів, об'єднаних інтересом до проблеми взаємодії магістральних напрямків розвитку історичної науки, особистісних доль та колективних стратегій істориків. В центрі уваги – питання суспільно-політичного та духовно-культурного середовища, що формує історіографічні контексти; еволюції образів істориків у професійному оточенні; співвідношення викликів історіографічного часу та пошуків відповіді на них в цеху істориків.

Окреме місце в структурі колективної монографії займає мемуарний розділ, де вміщено спогади сучасних істориків про своїх вчителів та колег проф. А. Г. Болєбруха (1940–2018), багаторічного декана історичного факультету ДНУ, відповідального редактора цього збірника, завідувача кафедри історіографії та джерелознавства; першого завідувача кафедри історіографії та джерелознавства, одного з «батьків-засновників» нашого істфаку, проф. В. Я. Борщевського (1910–1989), провідного дослідника української суспільної думки, проф. Ленінградського університету Ю. Д. Марголіса (1930–1996). Всі вони яскраво репрезентують як історію історичного факультету ДНУ, так і пошуки істориками своєї професійної ідентичності в пізнюорадянський історіографічний час.

Видання розраховано всіх, хто цікавиться проблемами співвідношення і взаємодії професійної творчості історика та його історіографічного часу.

ISBN 978-966-981-653-5:

© Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 2022
© Автори статей, 2022

ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОГО РЕДАКТОРА

Перед вами 28-й випуск нашого історіографічного збірника, який, починаючи зі своїх витоків у середини 1970-х рр., претендує на консолідуючу роль у цеху вітчизняних історіографів. Він суттєво відрізняється від своїх попередників, бо виходить у форматі колективної монографії.

В основу книжки покладені матеріали доповідей, що були виголошені в листопаді 2018 р. учасниками Наукових читань, присвячених пам'яті професора М. П. Ковальського (1929–2006), одного із найяскравіших істориків Дніпропетровська та пізньорадянської української історіографії взагалі.

Ці Читання уже стали традиційними і достатньо регулярними (2008, 2011, 2013, 2015, 2018). Вони перетворилися на майданчик для зустрічей, професійного й товариського спілкування українських історіографів та їх зарубіжних партнерів. За підсумками таких зібрань завжди випускалися збірники наукових праць, які виявилися помітними подіями наукового життя й важливими віхами в історії нашої навколокафедральної наукової спільноти¹.

Уважний читач помітив, що всі ці збірники, присвячені історії історичної науки та проблематиці історичної та історіографічної культури, вибудовувались як проблемні видання, будучи, по суті, колективними монографіями, в центрі яких знаходилася постать історика у її різноманітній взаємодії з колом зовнішніх і внутрішніх факторів професійного, суспільного, духовно-культурного, особистого життя. Предметом наших роздумів ставали: проблеми ролі й місця книги та книжкової культури в роботі історика, професійна етика в умовах

¹ Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України. Теорія. Методика. Практика: [міжвуз. зб. наук. праць]. Д., 2009. 336 с. (Об'єднаний випуск 2009–2010); Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України. Книга в історії і культурі: [міжвуз. зб. наук. праць]. Д., 2012. 356 с. (Об'єднаний випуск 2011–2012); Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України. Професійна етика історика у міждисциплінарному просторі: [міжвуз. зб. наук. праць]. Д., 2014. 384 с. (Об'єднаний випуск 2013–2014); Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України. Історик на зламі історії: досвід переживання: [міжвуз. зб. наук. праць]. Д., 2017. 324 с. (Об'єднаний випуск 2015–2016).

ЗМІСТ

ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОГО РЕДАКТОРА.....	3
ВСТУП.....	5
<i>Журба О. И., Литвинова Т. Ф.</i> Судьба исторического познания и судьбы историков	5
I. ІСТОРИКИ ТА ІСТОРІЯ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ТА ПРОФЕСІЙНИЙ ПРОСТІР	26
<i>Grysińska-Jarmuła Katarzyna</i> Historycy niemieccy w XIX wiecznej Bydgoszczy.....	26
<i>Котова С. В., Стельмах С. П.</i> Гуманітарії у «війні культур»: організація пропаганди у Великій Британії, Німеччині і Росії в роки першої світової війни	46
<i>Посохов С. І.</i> «Харків в дзеркалі світової літератури»: погляд історика	65
<i>Арістов В. Ю.</i> Вчений як святий: створення академічного культу О. О. Шахматова	86
<i>Кісельова Ю. А.</i> Емоційна самопрезентація автобіографічних текстів істориків XIX ст.	106
II. ІСТОРИК І ВИКЛИКИ ІСТОРІОГРАФІЧНОГО ЧАСУ	121
<i>Куций І. П.</i> Денис Зубрицький – історик-консерватор супроти життєвих та історіографічних «викликів» модерної епохи.....	121
<i>Пестрикова О. В.</i> Проблема місця і ролі історії в житті суспільства у працях Людвіка Кубалі.....	145

<i>Зашкільняк Л. О.</i> Історик на зламі епох: Юліан Целевич (1843–1892) та його спадщина	160
<i>Темірова Н. Р.</i> У лещатах радянської парадигми: поміщицтво у дослідженнях А. М. Анфімова	185
<i>Виноградов Г. М.</i> Оригінальні гіпотези щодо «Слова о полку Ігоревім» як форма «зради» дослідницьких пріоритетів.....	195
<i>Заруба В. М.</i> Історіографічний міф про Олександра Поля	204
ІІІ. СПОГАДИ	237
<i>Луняк Є. М.</i> Анатолій Григорович Болебрух у моєму житті ..	237
<i>Стецкевич В. В.</i> Невипадкова зустріч (до 100-річчя проф. В. Я. Борщевського)	243
<i>Чернов Е. А., Журба О. И.</i> Ю. Д. Марголіс – больше чем историк	247
ДОДАТКИ	274
Наші автори	274
Програма Наукових читань	276
Summary	281

**ІСТОРИК І ВИКЛИКИ
ІСТОРІОГРАФІЧНОГО ЧАСУ**

УДК 930.1(477)"17/18"(092)

**Денис Зубрицький – історик-консерватор
супроти життєвих та історіографічних
«викликів» модерної епохи****І. П. Куций***Тернопільський національний педагогічний університет
ім. Володимира Гнатюка*

Біоісторіографічні дослідження у сучасній українській історичній науці – доволі популярний та поширений жанр історіописання. У центрі уваги таких досліджень постають здебільшого постаті, які прийнято вважати типовими репрезентатами того чи іншого історіографічного напрямку, течії або школи. Проте, на нашу думку, не менше наукове значення має вивчення нетипових й самобутніх постатей українського історіографічного процесу. Особливий науково-дослідницький інтерес становлять ті історики, які за своїми науково-історичними поглядами чи світоглядно-життєвими установками належали не до сучасної їм епохи. Тобто йдеться про інтелектуалів, які, умовно кажучи, «загубились у історіографічному часі» й потрапили «не у свою» епоху. До таких постатей можемо віднести насамперед Дениса Івановича Зубрицького (1777–1862), якому належить чільне місце як в українському історіографічному процесі, так і в українському національному русі Східної Галичини. В науці усталилась про нього думка насамперед як про визначного історика ХІХ ст., фундатора систематичного вивчення української

історії в Галичині, першого в українській історіографії дослідника зарубіжної історії. Є всі підстави вважати Д. Зубрицького ідейним натхненником старорусинсько-русофільської («москвофільської») течії українського національного руху в Галичині.

Денис Зубрицький походив з давньої шляхетської родини гербу Венява із села Зубриці Сяноцького повіту. Сам історик народився в 1777 р. у селі Батячичах Жовківської округи, де його батько був посесором. Після здобуття домашньої початкової освіти він поступив у 1790 р. до Львівської гімназії, під час навчання у якій він вперше долучився до упорядкування Львівського міського архіву. Після закінчення з відзнакою гімназії у 1795 р. він працював дрібним урядовцем у Березівському магістраті Сяноцького повіту. У 1809 р. Д. Зубрицького обрали секретарем Перемишльського повітового управління, яке було створене військами Великого герцогства Варшавського. Користуючись присутністю російських військ у Галичині, він вивчив російську мову, що дало йому змогу посісти згодом ряд адміністративних та судових посад. Через несприятливі обставини (хвороба дружини) у 1820-х рр. сім'я Зубрицьких переїхала до Львова.

Не здобувши вищої освіти, Д. Зубрицький упродовж цілого життя цілеспрямовано займався самоосвітою, завдяки якій досягнув чималих успіхів у юриспруденції, агрономії, економіці, мовознавстві, етнографії та інших галузях знань. Ключовою подією у становленні Д. Зубрицького як вченого-науковця став його вступ у 1829 р. в члени Львівського Ставропігійського інституту. Історик користувався високим авторитетом у цій єдиній на той час світській інституції галицьких русинів. З цього часу й до кінця життя він залишався не просто найяскравішою постаттю, а й навіть символом, своєрідною «візитною карткою» Львівської Ставропігії. З цією установою пов'язана майже вся науково-дослідницька та видавнича діяльність ученого. У 1831–1833, 1837–1840 рр. Д. Зубрицький обіймав посаду префекта Ставропігійської друкарні, у 1831–1833, 1840–1847 рр. був керівником Ставропігійського архіву й бібліотеки. Окрім цього, історик ще займав посаду провізора (наставника) школи при цій інституції.

Учений зумів суттєво реорганізувати видавничу діяльність Ставропігії, адже під його керівництвом друкарня при ній почала видавати літературу не лише релігійного, а й світського, в тому

числі й наукового змісту. Визнаючи заслуги Д. Зубрицького, діячі Ставропігії у 1833, 1835 та 1838 рр. обирали його на високу посаду віце-сеньйора Ставропігійського інституту, однак він щоразу відмовлявся на користь посад, що давали змогу займатись науково-дослідницькою діяльністю. У Ставропігійському інституті Д. Зубрицький видав більшу частину свого наукового доробку. В інших інституціях Галичини діяльної участі історик не брав, проте мав членство в авторитетних іноземних наукових установах: Петербурзькій археографічній комісії (член-кореспондент з 1842 р.), Київській тимчасовій комісії для розбору давніх актів (почесний член з 1844 р.), Товаристві історії і старожитностей російських (почесний член з 1846 р.), Російській академії наук (член-кореспондент з 1855 р.). Д. Зубрицький підтримував широкі наукові зв'язки із вченими Галичини та слов'янських народів Австрійської імперії й Росії, зокрема з М. Погодіним, О. Бодяньським, М. Максимовичем, В. Ганкою, П. Шафариком, В. Копітаром та ін.

Впорядковуючи архів Ставропігійського інституту, Д. Зубрицький ознайомився й опрацював документальну спадщину Львівського братства за 1586–1788 рр., що визначило головний напрям його подальших наукових зацікавлень. Упродовж 1838–1839 рр. історик впорядкував також архів Львівського магістрату. Він унікав активної участі у політичному житті краю, хоча у 1848 р. все-таки став співзасновником першої політичної організації галицьких русинів – Головної Руської Ради. В цей час Д. Зубрицького було висунуто на посаду редактора літературно-наукового журналу «Галицька Пчола», однак через революційні події видання стало неактуальним.

Д. Зубрицький упродовж свого життя пройшов складний шлях ідейно-світоглядних та національно-політичних трансформацій. Визначальний вплив на цей процес мали соціальне походження, суспільно-політичне середовище та інтелектуальна атмосфера, що оточували історика. Шляхетське походження сформувало у вченого своєрідний елітарно-аристократичний консервативний світогляд, за яким аристократія поставала рушієм історичного й культурно-цивілізаційного процесу, маргіналізувалися нижчі соціальні верстви, особливо селяни, зневажалися протонародна мова, культура, побут тощо. Згодом на світогляді історика певною мірою позначились

нові – просвітницькі та романтичні віяння, проте їхню вагу не варто перебільшувати. До кінця життя Д. Зубрицький залишався переконаним консерватором. Значний вплив на формування світогляду вченого мали доктрини слов'янофільства та панславізму, що виразно простежуємо у його науковій методології й історичних поглядах.

Аристократичне походження визначило на початках діяльності і національно-політичну орієнтацію вченого. Він належав до тієї нечисленної русинської шляхетської верстви, яка на кінець XVIII – початок XIX ст. майже цілком підпала під колонізаційний вплив. Її представники хоч і пригадували своє русинське походження, однак власне майбутнє цілком пов'язували із польською нацією та польським національно-політичним рухом. Вони ідентифікували себе формулою «gente Rutheni, natione Poloni» (русини за походженням, поляки за національністю). Як слушно зазначив М. Тершаковець, саме соціальне походження Д. Зубрицького «робило його поляком, і це тому, що економічні інтереси, ідентичні з інтересами дідичів – поляків, штовхали його в польський національний табір...» [40, с. 124]. Участь історика у польському русі дала йому змогу посісти у 1809 р. посаду секретаря Перемишльського повітового управління. Більшість своїх праць вчений писав і публікував тоді польською мовою. Яскравим свідченням його полонофільства цього періоду може слугувати перша велика праця «Хроніка французької революції», у якій він схвально відгукнувся про створення під егідою Наполеона Великого герцогства Варшавського.

Тогочасні романтичні віяння зумовили інтерес Д. Зубрицького до українського народного фольклору, який виявився у вивченні та публікації ним у 1821–1822 рр. текстів українських народних пісень, а також у спробах писати власні вірші українською мовою. Ще більше зацікавлення Д. Зубрицького історичним минулим русинів проявилось після його вступу у члени Ставропігійського інституту, в ході знайомства із історичними документами під час упорядкування архівів. На думку деяких дослідників (М. Возняк, Я. Ісаевич, І. Орлевич), вагому роль у «наверненні» Д. Зубрицького до руської національної ідентичності та посиленні його інтересу до історичних студій відіграло знайомство з істориком церкви М. Гарасевичем [30, с. 122–123]. «Віднайдення» Д. Зубрицьким своєї руської ідентичності автоматично означало для нього розрив із польським рухом

та концепцією «історичної Польщі» (у кордонах до 1772 р.). Для нього, як і для більшості тогочасних галицько-русинських діячів, які не оминули етапу полонофільства, національне самоусвідомлення означало насамперед відмежування від польщизни. Так, під час польського повстання 1830 р. вчений обурювався претензіями повстанців на українські землі [30, с. 124].

Проте нова руська національна ідентичність Д. Зубрицького ще не набрала чіткої та завершеної форми. В цей час він прийняв негативну дефініцію русинства – заперечення полонізму. Йому ще належало визначитись із окресленням північних та східних меж своєї уявної батьківщини (Русі) та її історичної ретроспективи. У 1830-х рр. Д. Зубрицький, очевидно, схилився до думки, що русини є окремим народом з власним історичним минулим. Аналіз історичних праць цього періоду засвідчує, що руську історію вчений мислив як історичний процес насамперед на південноруських землях (тобто сучасних українських). Опосередковано про це свідчать і спогади його сучасників про те, що історик «починав говорити про велику українську державу, окрему чи в союзі з Росією» [30, с. 124]. Тому можна погодитись із твердженням І. Орлевич, що після розриву із полонофільством у національно-світоглядній еволюції Д. Зубрицького наступив етап українофільства. Однак ця формула ідентичності виявилась досить нечіткою, вона ще не мала належного наукового підґрунтя, що уможливило подальшу національно-світоглядну трансформацію вченого. Оскільки для діячів русинського національного руху першої половини ХІХ ст. першорядним завданням було відмежування від польських національно-історичних та політичних концепцій, то чітке окреслення північно-східного ареалу руського етнонаціонального простору не було актуальним. Д. Зубрицький, як і більшість тогочасних галицьких вчених, досліджуючи головним чином регіональну (галицьку) історію, не надто переймався проблемою вписування її в ширший – «малоруський» чи «общеруський» контекст. Цілий ряд причин змусив історика наприкінці 1830-х і у 1840-х рр. шукати нову – русофільську – формулу національної ідентичності. Застосовувати означення москвофіл, яке зазвичай використовують для позначення вже цілком проросійських новокурсників початку ХХ ст., стосовно Д. Зубрицького не варто, адже його національну свідомість та спосіб бачення національної істо-

рії не можна характеризувати як москвофільські. Д. Зубрицького доречніше відносити до старорусинсько-русофільської історіографічної течії.

Через низький рівень розвитку наукових знань та освіти у той час Д. Зубрицький, як і всі русофільські інтелектуали, був недостатньо зорієнтований в геополітичних, історичних, географічних, етнокультурних реаліях, що особливо проявилось у інтерпретаціях історії північно-східних регіонів руського світу. Завершене, чітко окреслене й науково обґрунтоване бачення руської ідентичності Д. Зубрицькому так і не вдалося виробити. У своїх твердженнях про всеруську етнонаціональну єдність він опирався більшою мірою на інтуїтивні здогадки, абстрактні умовиводи та власну фантазію, ніж на наукові аргументації.

Власне історичний чинник відігравав визначальну роль в ідейних, національних та політичних переконаннях Д. Зубрицького. Історична легітимність, опертя на тяглість історичної традиції у рецепції будь-якого суспільно-політичного чи духовно-культурного явища – це характерні риси його старорусинсько-русофільського світогляду. Такі атрибути «старої Русі», як східний церковний обряд, церковнослов'янська мова, етимологічний правопис, символізували для історика генетичний зв'язок із середньовічною минувиною. Не приймаючи модернізаційних процесів, він всіляко прагнув зберегти середньовічні «староруські» релігійні, культурні, суспільно-політичні традиції, щоб захистити себе ними від тенденцій нового часу. Традиціоналістський світогляд вченого-старорусина був своєрідною відповіддю на виклик модерної доби. Ідеологія Д. Зубрицького була спрямована на консервацію оберненого в минуле староруського архетипу; для нього «історичність» виступала мірилом вартості та критерієм оцінки всіх суспільних явищ.

В інтерпретаціях деяких науковців зустрічаємо твердження, що Д. Зубрицький вважав галичан відгалуженням російського народу, а їхнє історичне минуле трактував невід'ємною частиною російської історії. Звідси випливав однозначний висновок: Д. Зубрицький – історик-москофіл. Аналітичне прочитання його праць приводить сьогодні до застережливих міркувань про те, що «общеруську» ідентичність Д. Зубрицького не можна ототожнювати із російськістю у сучасному розумінні. Цей вчений ще не мислив категоріями

модерної (російської у сучасному розумінні) національної свідомості і не сприймав їх органічно. Для його світогляду характерні середньовічні династично-підданські та станово-аристократичні форми самоідентифікації. Безумовно, Д. Зубрицький після розриву із польським рухом ідентифікував себе як «русского», однак його «русскість» відповідала радше домодерним формам національної ідентичності. Цей вчений відмовляв «сільській черні» у праві вважатися нацією. Себе особисто він ототожнював радше із середньовічною, на той час уже майже неіснуючою аристократичною верствою «руської нації».

Науковці неоднозначно з'ясовують питання про джерела формування «общеруських» переконань Д. Зубрицького. Поширеною є думка, що галицький історик перебував у «духовному полоні» російського вченого-панслависта М. Погодіна. Переконливими видаються аргументації вчених (Є. Тишинська, І. Орлевич) про обумовленість панрусських переконань Д. Зубрицького насамперед місцевими, тобто галицькими реаліями [30, с. 131–132]. Як слушно зазначив С. Макаручук, працям Д. Зубрицького властивий династичний стрижень, що особливо помітний у російській дворянській історіографії [26, с. 84]. Д. Зубрицький і справді послідовно дотримувався настанови, що суб'єктом історичного процесу є аристократична еліта, тобто князі та бояри, а нижчі соціальні верстви («чернь») відносив на маргінес історії. Він стверджував, що «древня руська історія не є історія держави, тільки князів Рюрикового покоління; ...тільки історія чи сказання про подвиги, походи і діяння князів, Рюрикових потомків» [12, с. 12]. Міжнаціональні стосунки цей учений характеризував під кутом зору усталених середньовічних норм, звичаїв та традицій й маргіналізував при цьому роль позадинастичних міждержавних та міжетнічних контактів.

Далеко не однозначним є питання про наукових послідовників, учнів і школу Д. Зубрицького. Як відомо, сам історик вважав себе «отаманом Погодінської колонії» у Галичині, до якої він зараховував прихильників концепції про общеруську народність. Серед тогочасних та істориків пізніших часів цю концепцію стали поділяти під впливом Д. Зубрицького Я. Головацький, Б. Дідицький, А. Петрушевич, М. Малиновський, І. Шараневич та інші, незважаючи на те що на середину ХІХ ст. більшість із них ще мислили про «ок-

ремиї 15-мільонний русинський народ». Маємо всі підстави вважати, що основоположна теза русофільські національно-історичної концепції – про єдину общеруську народність – у галицькому соціокультурному контексті належить саме Д. Зубрицькому. В цьому сенсі більшість істориків-русофілів другої половини ХІХ ст. можна вважати його учнями та послідовниками. Водночас слід зазначити, що окремі представники русофільського наукового середовища досить помітно відрізнялися ідейно-світоглядними переконаннями, а також теоретико-методологічною спрямованістю й науковим рівнем історичних праць. Так, наприклад, ніхто із вчених такою мірою не маргіналізував ролі народних мас в історичному процесі, як це маємо у Д. Зубрицького; у дослідницьких працях русофілів важко знайти настільки однозначне ототожнення держави із правлячою династією, що його прочитуємо у поглядах ученого.

Тематичне спрямування, хронологічні й територіальні рамки праць Д. Зубрицького і його наступників далеко не завжди збігалися, та й характер особистої співпраці між ними та Денисом Івановичем був не однаковим. Серед істориків-русофілів Д. Зубрицький був найбільш послідовним прихильником вживання російської («великоруської») літературної мови (нею він намагався писати у 1840–1850-х рр.). Зазначимо, що язичіє інших русофілів хаотично й безсистемно поєднувало, крім власне російської, елементи старослов'янської, польської мов й галицького діалекту. Звідси старорусинсько-русофільську течію галицької історіографії ХІХ ст. важко назвати науковою школою Д. Зубрицького, адже школа в історіографії, згідно із загальноприйнятою думкою, – це колектив дослідників, об'єднаних спільною проблематикою, єдиними методологічними принципами дослідників, які гуртуються навколо певної інституції. Маємо підстави твердити, що Д. Зубрицький був фундатором радше русофільської течії, ніж школи в галицькій історіографії.

Д. Зубрицький залишив по собі велику наукову, науково-популярну та публіцистичну спадщину, яка охоплювала різні сфери знань (економіку, агрономію, юриспруденцію, мовознавство, етнографію тощо). Однак учений найбільше проявив себе в галузі історичних досліджень. Перші історичні студії вийшли з-під його пера ще в полонофільський період діяльності. Більшість тодішніх

праць написані польською, деякі – німецькою мовами, значна частина з них не видані. Найбільш фундаментальним твором цього часу стала «Хроніка Французької революції від року 1789 до року 1811», написана приблизно у 1810–1812 рр. Ця праця є етапною у формуванні суспільно-політичних та історіософських поглядів її автора. Вона була першим в українській історіографії науковим дослідженням із зарубіжної історії. «Хроніка...» – цінне джерельне й водночас науково-критичне дослідження наполеонівської доби, яке, незважаючи на симпатії автора до особи Наполеона, в цілому об'єктивно відображає різноманітні аспекти європейської історії кінця XVIII – початку XIX ст. [1, с. 503].

В основі праці критичний аналіз різноманітного джерельного матеріалу, насамперед газетних повідомлень австрійської, польської і французької преси, а також військових «Бюлетнів» австрійської і французької армій. Слід зазначити, що «Хроніку...» Д. Зубрицького сучасні дослідники В. Ададуров і М. Рожик ставлять поруч із працями визначних тогочасних французьких істориків Ф. Мін'є і А. Тьєрі, хоч твір галицького історика досі залишається не опублікованим [1, с. 498–499]. Проблеми зарубіжної історії Д. Зубрицький заторкує також у перекладеному з німецької польською мовою нарисі про устрій рицарських орденів, який він у 1813 р. подав до цензури.

Вступ Д. Зубрицького у члени Ставропігійського інституту й упорядкування ним міського архіву визначили тематику його подальших праць. Вже у 1830 р. він опублікував у німецькому часописі «Nestestes Archiv für Geschichte Statenkunde, Litenatur und Kunst» статтю про Львівське Ставропігійське братство, яка у 1831 р. з'явилася також і у польському журналі «Rozmaitosci». На початку 1832 р. учений підготував до друку фундаментальну працю «Хроніка бувшого братства, а тепер Ставропігійського інституту», яка досить швидко стала популярною, хоча і ширилася лише у рукописних копіях. Головною темою дослідження була участь Львівського братства у церковно-релігійній боротьбі між католицизмом та православ'ям (симпатії автора однозначно заявлені на боці останнього). Вперше названа праця була опублікована у перекладі з польської російською мовою у 1849–1850 рр. у «Журнале Министерства народного просвещения» під назвою «Літопис Львівського Ставропігійського братства». У цьому ж 1850 р. праця була видана і у Львові Ставропі-

гійським інститутом. Про актуальність цього дослідження для національного руху галицьких русинів свідчить той факт, що у 1926 р. воно було знову перевидане, а окремі фрагменти лягли в основу деяких публікацій тогочасної періодики. До таких належить, зокрема, стаття «Церква Ставропігійська» у журналі «Lwowianin» за 1837 р. Отже, Д. Зубрицький своїми працями з історії Львівської Ставропігії визначив центральний напрям тематики наукових досліджень української історіографії Галичини ХІХ ст. Близькою до названих за тематичною спрямованістю є ще одна праця вченого – «Історична розвідка про друкарні русько-слов'янські в Галичині», опублікована у 1836 р. У 1838 р. російський переклад книги був опублікований у «Журнале Министерства народного просвещения». Тут автор інтерпретував Ставропігійське братство як центр руської освіти у Галичині. Дана праця є однією із перших спроб бібліографічного впорядкування рукописних книг і стародруків в Україні. Важливо підкреслити, що ще у 1834 р. Д. Зубрицький з цілком утилітарною метою написав працю «Апология кирилиці, тобто руської азбуки», у якій виступив проти спроб запровадження латинського алфавіту у тогочасному правописі руської мови.

Д. Зубрицький відомий в українській історіографії насамперед як автор фундаментальних синтетично-узагальнюючих монографій з історії Галичини. У 1837 р. він видав перший том («зошит») «Нарису історії руського народу в Галичині», у якому охоплено хронологічний період від 988 по 1340 рр. Автор планував видання п'яти томів цієї праці (2-й том – 1340–1596 рр.; 3-й том – 1596–1707 рр.; 4-й том – 1707–1772 рр.; 5-й том – 1772–1808 рр.) [54, с. 4–5]. В основу цієї періодизаційної схеми покладено церковно-релігійну історію Галичини. У цьому ж 1837 р. Д. Зубрицький подав до цензури і другий том праці. Лише у 1840 р. він отримав дозвіл на його видання при умові вилучення й переробки декількох політично загострених моментів. На цей час історик вже прийняв рішення публікувати книгу у Росії. Дещо переробленими він надіслав два перші «зошити» московському Товариству історії і старожитностей російських. У 1845 р. Товариство видало першу і частину другого тому (виклад подій до 1492 р.) єдиним виданням, але уже під заголовком «Критико-історична повість временних літ Червоної чи Галицької Русі». Цю назву запропонував перекладач праці з поль-

ської російською мовою О. Бодянський. Останній написав також і передмову до цього видання. Частина другого тому, що не увійшла до нього, була опублікована у «Чтениях общества истории и древностей Российских» у формі двох статей – «Галицька Русь в XVI в.» і «Початок унії». Цю працю (у її польському та російському варіантах) слід вважати першою спробою синтетичної студії з історії Галичини X–XVI ст. Подальших томів, зважаючи на брак коштів та цензурні перешкоди, Д. Зубрицький не видав.

Учений за порадою начальника поліції Львова Л. Захер-Мазоха розпочав роботу над фундаментальною працею з історії міста Львова. Збір матеріалу тривав три роки, а його обробка зайняла ще один рік. У березні 1841 р. цей твір – польською мовою – під назвою «Хроніка міста Львова» був готовий до друку, однак у цензурі перебував аж до 1843 р. Перший примірник рукопису віденський цензор не допустив до друку через деякі різкі антиунійні та антипольські моменти. Д. Зубрицький змушений був погодитись на вилучення декількох фрагментів, і в 1844 р. праця вийшла тиражем лише 300 примірників. Хронологічно «Хроніка...» охопила виклад подій з 1340 до 1782 рр. Тут у центрі уваги дослідника – стосунки між польською, руською, німецькою, єврейською, вірменською та іншими національно-етнічними та релігійно-конфесійними громадами середньовічного Львова. Чималу увагу історик приділив соціальному, економічному, духовно-культурному розвитку Львова, ролі міста в системі міжнародних відносин та військово-політичній історії Центрально-Східної Європи тощо. Вихід з друку «Хроніки...» спричинив чималий резонанс в польському та русинському середовищі Львова. Для русинів праця Д. Зубрицького стала вагомим стимулом пробудження патріотичних почуттів та інтересу до свого національного минулого. Сучасник автора, історик Б. Дідицький згодом зазначав: «Діло це мало великий успіх у нашій Русі найбільше по тому приводу, що під скромним заголовком Хроніки одного міста Львова воно пропонувало власне Історію всього краю Галичини, писану перший раз на основі самих достовірних документів, потім на основі історичної правди, потім з руським характером і в дусі руському» [7, с. 77–78].

Роль «Хроніки...» Д. Зубрицького для формування національної ідентичності та історичної свідомості галицьких русинів влучно

окреслив М. Качковський: «До того я тільки почував себе русином по роду і по уніатському обряду, а після читання «Хроніки» Д. Зубрицького я відчув себе русином по вимозі історії та віри православної» [7, с. 78]. Далеко не однозначною була реакція на «Хроніку...» у польському середовищі. Від деяких польських вчених лунали звинувачення у необ'єктивності, у неадекватному висвітленні заслуг Польщі у цивілізаційному поступі Львові чи Русі загалом. Втім, більшість польських істориків визнавали наукову цінність праці Д. Зубрицького й вважали її, поруч з історією Б. Зиморовича, найкращим дослідженням з історії міста Львова.

Під час революції 1848–1849 рр. в Австрії одним із найактуальніших політичних завдань русинського національного руху був поділ Галичини на польську і руську частини. У зв'язку з цим Д. Зубрицький видав дослідження «Границя між руським і польським народом в Галичині», яке вийшло польською та німецькою мовами. Тут дослідник намагався визначити польсько-руське етнічне пограниччя в давньоруську епоху з метою обґрунтування кордону майбутньої провінції. У цьому ж 1849 р. Д. Зубрицький у журналі «Пчола» опублікував статті «Відомість про Черногорський народ або Монтенегринців», «Життя преподобного Нестора, творця Літопису», «Чи був феодализм на Русі». На середину XIX ст. проблема створення цілісного підручника з національної історії залишалася для Галичини актуальною, про що свідчить хоча б той факт, що завдання створити курс «руської історії» було поставлені політичним проводом галицьких русинів – Головною Руською Радою. Аналогічну постанову у жовтні 1848 р. прийняв Собор руських вчених. Водночас подібне завдання поставила створена у 1847 р. Австрійська Академія наук [34, с. 127]. Вибір впав саме на Д. Зубрицького, який, на відміну від інших тогочасних істориків Галичини, уже довів своє вміння писати фундаментальні синтетичні праці. Упродовж 1852–1855 рр. він видав три томи «Історії давнього Галицько-Руського князівства». Перший том праці містив хронологічний виклад подій давньоруської історії з 852 по 1015 рр., загальну характеристику соціально-економічного та суспільно-політичного укладу давньоруської держави й генеалогічну таблицю династії Рюриковичів. У розлогій передмові до цього тому Д. Зубрицький виклав свої методологічні підходи до вивчення

давньоруської історії. Другий том містив загальну характеристику давньоруської держави періоду удільної роздробленості й детальний виклад генези Галицького князівства аж до припинення династії Ростиславовичів (до 1199 р.). Третій том містив детальний виклад генези Галицько-Волинського князівства періоду династії Романовичів (1199–1335 р.).

Незважаючи на те, що на фундаментальну працю галицьке науково-інтелектуальне середовище поклало великі надії, вона все-таки не виправдала цих сподівань. Близька до російської й малозрозуміла для галичан мова, важкий для читання науковий стиль викладу, перенасиченість цитатами із першоджерел, примітками, посиланнями й різним науковим апаратом, полемічна загостреність, тенденційність, зверхньо-скептичні випадки автора проти всього простонародного – всі ці риси суттєво звужували читацьку аудиторію праці Д. Зубрицького. Про її незначну популярність свідчить той факт, що перший том передплатили лише 398 пренумерантів. Д. Зубрицький, видаючи цю «Історію...», окрім науково-пізнавальної та дидактичної цілей, мав на меті також познайомити галичан із «літературною» російською мовою та утвердити назавжди в Галичині «руську стихію».

Австрійська цензура заборонила журналістам посилатися на цю працю. Петербурзька цензура також заборонила розповсюджувати її у Росії за поміщену характеристику князя Володимира. Отже «Історія давнього Галицько-Руського князівства», будучи найбільш концептуально довершеною працею Д. Зубрицького, з-поміж всіх інших його досліджень зазнала найбільшого фіаско в плані її суспільного резонансу насамперед через найбільш яскраво виражену русофільсько-аристократичну ідейну тенденційність. Проте упродовж майже півстоліття (аж до виходу «Історії України-Руси» М. Грушевського) ця праця залишилася в Галичині найґрунтовнішим дослідженням з давньоруської та галицько-волинської історії.

Через незначний успіх своєї найбільш фундаментальної праці Д. Зубрицький відмовився видавати її наступні томи. Натомість замість четвертого тому він видав збірку історичних пам'яток «Анонім Гнезненський і Іоан Длугош. Латинські виписки з їх творів, статей, що відносяться до історії Галицько-Володимирської Русі за період від 1337 по 1387 роки», у якій він, крім власного

перекладу першоджерел, подав обширний науковий коментар. Втім це не єдина праця у джерелознавчо-археографічному доробку вченого. У 1841–1843 рр. у цензурі пролежала збірка документальних джерел «Пам'ятки з даріушів, сеймових реляцій і приватної кореспонденції до історії Польщі від 1632 до 1703 р.» У 1848 р. історик завершив роботу над впорядкуванням двохтомного збірника документів «Codex diplomaticus Galiciensis», у якому містились джерела до історії Галичини від найдавніших часів до 1506 р. Стимулом до цього видання був аналогічний збірник польських документів, що вийшов у 1846 р. У підготовленій до друку праці «Львівський альбом» Д. Зубрицький зібрав факсиміле автографів видатних історичних осіб, зокрема гетьманів Б. Хмельницького, Ю. Хмельницького, членів Львівського братства, церковних ієрархів тощо. До кожного підпису він підготував коротку біографічну довідку. Однак ці три останні праці Д. Зубрицькому так і не вдалося видати. Частина виявлених ним документів галицький дослідник опублікував у таких російських виданнях як «Акты Западной России», «Памятники, издаваемые временной Комиссией для разбора древних актов», «Киевлянин». Д. Зубрицький залишив чималу епістолярну спадщину, яка є цінним джерелом до вивчення українського національного руху Галичини. Листування історика на сьогодні є опублікованим і введеним до наукового обігу.

Таким чином, Д. Зубрицькому належить чимала наукова, науково-популярна та публіцистична спадщина, насамперед монографії, статті, переклади, збірки документальних джерел тощо. Значна частина наукового доробку вченого не вийшла друком і залишилася у рукописах. Майже всі його видання на сьогодні є малодоступними й малознаними бібліографічними раритетами. Текстуально з ними ознайомлене лише вузьке коло фахівців. Єдиним винятком сьогодні є праця «Хроніка міста Львова», що перевидана й залучена до широкого наукового обігу. Наукова спадщина Д. Зубрицького вартує уваги сучасних дослідників не лише в якості історіографічного першоджерела для вивчення науково-історичної думки. Значна частина його праць й по сьогодні продовжує зберігати науково-практичне значення, а деякі з них (як, наприклад, «Хроніка міста Львова») й надалі входять до числа найкращих досліджень своєї проблеми.

Погляди і уявлення на руську національну історію в найбільш сконцептуалізованому вигляді Д. Зубрицький виклав у синтетично-узагальнюючих працях «Нарис історії народу руського в Галичині», «Критико-історична повість временних літ Червоної або Галицької Русі», «Історія древнього Галицько-Руського князівства». В останній праці найбільш виразно простежується русофільська концепція бачення національного минулого, що була кінцевим результатом ідейно-світоглядної еволюції автора.

Струнка й розгорнута концепція всеруської історії у працях Д. Зубрицького простежується у хронологічних межах від IX до XII ст., тобто, за словами самого науковця, до кінця етапу «єдинокоролівства». З пізніших часів, тобто утвердження так званого «двокоролівства» на Русі, історик зосереджував увагу на Галицько-Волинській Русі, тобто на «частной галицкой истории». В науково-історичних поглядах Д. Зубрицького найбільш самобутніми є його погляди стосовно ролі правителів та аристократичних еліт в історичному процесі. Так, він вважав Руську державу за часів перших Рюриковичів «слабо склеєну із різнорідних стихій». При цьому вчений у звичній для себе манері перебільшувати вагу династичного чинника твердив, що смерть київського князя щоразу загрожувала давньоруській державі розпадом. «Якби якимось чином загинув був у дитинстві сирота Святослав, – переконував Д. Зубрицький – не було би руського народу і Руської держави. Так то від життя однієї людини, однієї дитини, залежить інколи доля і майбутнє і держав, і цілих народів» [12, с. 4].

Вчений пропагував тезу, що Русь була власністю не окремих князів, а цілого роду Рюриковичів. Історик, керуючись канонами провіденціалістського світогляду, трактував князівську владу як прояв вищого Божого промислу, а самих князів вважав Божими помазаниками. До цього додалось також його своєрідне старорусинське аристократично-кастове сприйняття давньоруських правителів як представників «вищої князівської породи». Загалом же науковець поділяв думку про домінування в ранньому періоді держави Рюриковичів принципу «єдинокоролівства»; він навіть пробував ввести у науковий обіг стосовно цього періоду поняття «самодержець всієї Русі» [12, с. 156]. Д. Зубрицькому імпонувало принцип одноосібного правління в давній Русі, й тому він вважав «єдинокоролівство» важливою передумовою політичної могутності держави. Для старорусинів

з їхніми піддансько-династичними уявленнями така модель політичного устрою була майже ідеальною, гідною наслідування і у ХІХ ст. Традицію «багатовладдя», поширену у слов'ян в докнязівський період, вчений розцінював як шкідливу [12, с. 117].

Чільне місце у працях Д. Зубрицького займало питання про характер соціальних відносин на Русі. Соціальні аспекти тут невіддільні від національно-політичних. Він акцентував увагу читачів на розгалуженій соціальній структурі давньоруського суспільства, наявності в ньому численних соціальних верств та груп, не приховуючи при цьому свого тенденційно-негативного й зверхнього ставлення до нижчих соціальних верств, що спричинило емоційно-заангажований виклад соціальних процесів та явищ у його працях. В історичному процесі провідна чи навіть виняткова роль відводилась найвищим соціальним верствам – князям, боярам, дружині, духовенству, торговцям, міській верхівці. Народні маси, на думку вченого, відіграли маргінальну роль або ж не мали жодного впливу на давньоруську історію. Соціальна нерівність й феодална залежність сприймалися ними як цілком природні й закономірні явища. «Ідея природного чи станового старшинства, – писав Д. Зубрицький, – об'являлась всюди на Русі і в сімейному, і в загальнонародному житті» [12, с. 92]. В емоційному запалі полеміки із «демократами» він зазначав: «Уже так було за тисячу літ перед цим, що знаходилась упривілейована верства бояр; був і рід, якому виключно служило право панувати і володіти народом, і не було омріяної вами рівності: но не журіться надаремно, це вже завжди так водилося і завжди буде водитись» [12, с. 128]. Варто уточнити, що «демократами» Д. Зубрицький називав передовсім прихильників ідей «Руської трійці».

Зрозуміло, що в соціокультурних реаліях своєї епохи та свого середовища Д. Зубрицький особливий інтерес проявляв до проблематики минулого русько-польських взаємин. Залишаючись вірним своїм соціально-політичним ідеалам, взаємини Русі та Польщі він тлумачив крізь призму династично-родових контактів Рюриковичів та П'ястовичів. На його думку, численні війни того часу не мали міжетнічного чи міждержавного характеру, а були виключно князівськими міжусобицями, що зумовлювалися не політичними чи територіальними мотивами, а фамільно-родовими інтересами князівських династій. Ґрунтовно проаналізувавши всі зафіксовані

у літописах конфлікти до XIV ст., дослідник констатував – з боку обох конфліктуючих сторін – пограбування майна, захоплення невільників, усунення з престолів противників і «встановлення» союзників, однак не спостеріг «спроб нав'язання» будь-якої із форм залежності. Аргументованими твердженнями про цілковиту рівноправність у стосунках Рюриковичів із П'ястовичами Д. Зубрицький спростував поширену у польських інтелектуальних колах думку про споконвічний польсько-руський антагонізм й захоплення Польщею Галичини ще у XII ст.

Відзначимо, Д. Зубрицький оцінював удільну роздробленість давньої Русі з урахуванням усталених тогочасних принципів та правил престолонаслідування. Тому його позиція зводилась до думки, що удільне роздроблення Русі було хоч і згубним, але закономірним для свого часу явищем, оскільки воно зумовлювалося тогочасними нормами суспільно-політичних та династичних відносин.

Д. Зубрицький, не приховуючи обурення, писав про такі неординарні для свого часу події, як масове вбивство князями Ігоревичами галицьких бояр, вбивство боярами самих Ігоревичів, оголошення боярина Володислава Кормильчича галицьким князем. Сповідуючи аристократично-станові переконання, вчений-старорусин оцінював подібні події і випадки як «злодійство», «звір'ячий злочинний замір», «небувале, нечуване в Руській землі видовище», що «створило нечесть руському імені». Втручання польських та угорських правителів у руські справи під час «галицької смуги» він сприймав не завжди однозначно. Д. Зубрицький, аналізуючи події першої половини XIII ст. крізь призму династично-родових зв'язків Романовичів, П'ястовичів та Арпадовичів, відзначав: «Поведінка Андрія [угорського короля. – І. К.] у відношенні до Романовичів була настільки благородною, безкорисною..., що ми не в праві докоряти чи навіть підозрювати його в якому-небудь підступному умислі присвоїти собі власність сиріт» [14, с. 54]. Такої ж думки дотримувався дослідник і в характеристиці дій польського князя Лешка. Д. Зубрицький переконував у «жалкій неминучості» вчинку угорського «благородного володаря» й твердив про його позитивні наслідки: «Земля наша, досі вдовольняючись скромним руським титулом князівства, удостоїлась честі називатись королівством, відповідно повищилась і в Руському, і в Лядському світі вище всіх

інших князівств в своєму значенні» [14, с. 59]. Як бачимо, дослідник досить високо поцінував значення першого історичного прецеденту надання галицькому правителю королівського титулу, не дивлячись навіть на непривабливі зовнішні обставини цієї події. Д. Зубрицький оправдовував також зусилля польського та угорського правителів щодо усунення з престолу колишнього боярина Володислава – «зухвалого привласнювача Галицького князівства», князя-самозванця. Вчений стверджував: «Священна повага до виключної законності княжого роду на верховне володіння, котрої торкнутись досі ніхто, навіть буйні Новгородці, не насмілились, відповідно потрібно було, чого б це не вартувало, поправити небезпечне зухвальство» [14, с. 58]. Тому «здійснене Андрієм та Лешком було жалкою неминучістю», оскільки «випадок цей знайшов би, без сумніву, сміливих послідовників і в Польщі».

Окреслені вище династичні принципи стали для Д. Зубрицького основоположними і у спробах дати оцінку входженню руських земель до складу Литви. Тому у його інтерпретації цей процес постає як «добровільне входження» руських земель до Литви, «вокняжіння» й «успадкування» литовськими правителями руських князівських престолів. Історик з цього приводу резюмував: «Ми сміливо можемо стверджувати, що дрібний литовський народ ніколи не завойовував обширної, багатолюдної західної Русі, тільки князі роду Гедеміновичів, охрещуючись і одружуючись на руських княжнах, мало-помалу заволоділи руськими князівствами, зовсім обрусіли...» [14, с. 268]. Погляди Д. Зубрицького на аристократію як на єдиного творця історії проявилися і у його інтерпретаціях інших тем. Так, цікаві міркування він висловив стосовно повстання Мухи і про саму його постать – як про знатного руського дворянина, позбавленого майна. «Якби Муха був простим мужиком і провідником шайки черні, – аргументував дослідник, – то не міг би чинити опір цілих два роки з своїм військом Польському уряду і хороброму дворянству...» [15, с. 408]. Так само генетичні витоки козацтва як соціальної верстви історик шукав серед галицько-руської шляхти, яка внаслідок політики польського короля була позбавлена своїх володінь та привілеїв. «Багато з них, – зауважував він, – поселившись на берегах Дніпра, біля порогів, були праотцями тих славних козаків, котрі мстяться в наступні віки за несправед-

ливість, нанесену їх предкам і передаючи ненависть свою до польського племені з покоління в покоління, привели польську державу до падіння» [15, с. 343]. Дослідник твердив у статті «Галицька Русь в XVI в.», що козацтво заснував Остафій Дашкович, який і «положив наріжний камінь порятунку малоруської народності» [10, с. 16]. Д. Зубрицький, як представник аристократичного світогляду, особливу увагу звертав на питання історичної генеалогії. Опіраючись на попередні праці М. Карамзіна та П. Строева, він у 1852 р. видав власну «Родословну картину» династії Рюриковичів, яка вийшла як окремим відбитком, так і розділом у його «Історії...» [12, с. 19–64]; досліджував також і генеалогію Литовської династії [14, с. 166]. Він, зокрема, аргументував, що князі Вишневецькі, Збаразькі, Сангушки і Чарторийські не належали до числа нащадків династії Гедеміновичів [15, с. 390–391].

Таким чином, Д. Зубрицький був найяскравішою постаттю серед українських істориків в Галичині першої половини та середини XIX ст. Своєю науковою діяльністю він розробив основоположні концептуальні та методологічні засади старорусинсько-русофільської течії галицької історіографії, які в свою чергу стали ідейно-науковим підґрунтям аналогічної течії національного руху галицьких русинів. Проте теза «Д. Зубрицький – ідейний натхненник русофільства» далеко не вичерпує усіх аспектів науково-дослідницької та суспільно-громадської діяльності вченого, який упродовж свого життя пройшов складний й суперечливий шлях ідейно-світоглядної еволюції від полонофільства до русофільства через українофільську орієнтацію. В сучасній українській науці постать Д. Зубрицького залишається ще малознаною, а його науково-історична спадщина – недостатньо дослідженою. Вивченню й популяризації цього непересічного вченого були на заваді як об'єктивні причини (недоступність його наукової спадщини для широких читацьких кіл), так і суб'єктивні (тенденційно-упереджене ставлення до історика як до «дворянського», «реакційного» (у радянській історіографії) чи як до «москвофіла», «українофоба» (у традиційній українській науці національного спрямування).

Науково-історичні погляди Д. Зубрицького є цікавим взірцем синкретичного поєднання монархічно-династичної та національної парадигм сприйняття та осмислення історичного процесу. Діяльність

цього вченого відображала перехідний етап від середньовічно-барокового до просвітницько-романтичного (модерного) способів історіописання. Ідейно-світоглядні принципи і настанови Д. Зубрицького, а звідси і його теоретико-методологічні засади, базувалися на синтезі консервативно-монархічних, релігійно-провіденціалістських, просвітницьких, романтичних, слов'янофільських та панславістських уявлень та переконань.

Д. Зубрицький започаткував у Галичині систематичні дослідження національного минулого. У його працях тематично окреслено основні напрями наукових студій в українській історіографії Галичини XIX ст. Вагомість постаті Д. Зубрицького в українській історіографії та національному русі Галичини XIX ст. не обмежується сьогодні його розробкою ідейно-концептуальних засад старорусинства-русофільства – важко переоцінити внесок цього ученого у фактографічне відтворення середньовічної історії Галичини, а також у дослідження різних галузей спеціальних історичних дисциплін. Він першим в українській історіографії Східної Галичини започаткував дослідження зарубіжної історії. Більшість праць Д. Зубрицького й по сьогодні не втратили наукового значення, а деякі залишаються найкращими дослідженнями з порушених у них проблем. Постать історика Д. Зубрицького вартує більшої уваги з боку сучасних українських науковців, а його наукова спадщина ще чекає майбутніх дослідників.

По сьогодні Д. Зубрицький привертав до себе увагу насамперед у контексті вивчення русофільської течії української історіографії та національного руху. Проте, на нашу думку, його життєвий шлях та науково-історичний доробок заслуговують на окрему увагу і у контексті вивчення науково-інтелектуального середовища Східної Галичини XIX ст. Самобутня (для своєї епохи) життєва позиція цього вченого ілюструє всю складність та поліваріантність трансформації «старих», династично-підданських форм ідентифікації у модерні, насамперед національні. Погляди Д. Зубрицького приводять нас до думки, що далеко не всі інтелектуали XIX ст. сприймали та завоювали віяння нової епохи. Науково-історичні погляди вченого виражають позицію саме тієї частини інтелектуальної еліти, яка ігнорувала модерні тенденції й наполегливо намагалась зберегти соціальні та світоглядні реалії попередньої епохи.

Бібліографічні посилання

1. Ададуrow В. «Хроніка французької революції Дениса Зубрицького» / В. Ададуrow, М. Рожик // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1996. – Т. 231.
2. Возняк М. Апологія кирилиці Дениса Зубрицького / М. Возняк // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – Львів, 1929. – Том СЛ.
3. Гербільський Г. До питання про історичні погляди Д. Зубрицького / Г. Гербільський // Вісник Львівського ордена Леніна державного університету ім. Івана Франка. Серія історична. Вип. 4: Питання історії УРСР. – Львів, 1967.
4. Гербільський Г. Передова суспільна думка в Галичині (30-і – середина 40-х років ХІХ ст.) / Г. Гербільський. – Львів, 1959.
5. Гербільський Г. Розвиток прогресивних ідей в Галичині у першій половині ХІХ ст. (до 1848 р.) / Г. Гербільський. – Львів, 1964.
6. Головацький Я. Денис Зубрицький [Некролог] / Я. Головацький // Слово. – 1862. – Ч. 9–12.
7. Дідицький Б. Михайль Качковскій и современная галицко-русская литература. Очеркъ біографической и историко-литературный составлень Богданомъ А. Дѣдицкім / Б. Дідицький. – Львовъ, 1876. – Ч. І.
8. Зубрицький Д. Анонимизъ Гнезненскій и Іоаннъ Длугошъ. Латінскія выписки изъ ихъ сочененій, статей, относящихся къ історіи Галичско-Владимирской Руси, за періодъ отъ 1337 по 1387 годъ, съ русскимъ переводомъ, и критическими изслѣдованіями и замѣчаніями / Д. Зубрицький. – Львов, 1855.
9. Зубрицький Д. Вѣдомость о Черногорскомъ народѣ, или Монтегринцахъ, вынятая изъ книги Господина Ковалевского / Д. Зубрицький // Пчела. – 1849. – Ч. 8–13.
10. Зубрицький Д. Галицкая Русь въ ХVІ в. / Д. Зубрицький // Чтенія Московского общества Истории и Древностей Россійскихъ. – Москва, 1862. – Кн. 3.
11. Зубрицький Д. Житіє преподобного Нестора, Сочинителя Лѣтописи / Д. Зубрицький // Пчела. – 1849. – Ч. 14–16.
12. Зубрицький Д. Історія древняго Галичско-русскаго княжества / Д. Зубрицький. – Львов, 1852. – Ч. 1 с приложеніємъ Родословной Картины.
13. Зубрицький Д. Історія древняго Галичско-русскаго княжества / Д. Зубрицький. – Львов, 1852. – Ч. 2 с приложеніємъ Родословной Картины.
14. Зубрицький Д. Історія древняго Галичско-русскаго княжества / Д. Зубрицький. – Львов, 1855. – Ч. 3.

15. Зубрицкий Д. Критико-историческая повѣсть временныхъ лѣтъ Червоной или Галицкой Руси. Переводъ съ польскаго Осипа Бодянскаго. Отъ водворенія христіянства при князяхъ поколѣнія Владимира Великаго до конца XV столѣтія / Д. Зубрицкий. – М., 1845.
16. Зубрицкий Д. Лѣтопись Львовкаго Ставропігійскаго братства. Переводъ съ польскаго И. Б. (Изъ Журнала Мин. Нар. Просв.) / Д. Зубрицкий. – Львов, 1850.
17. Зубрицкий Д. Начало унии / Д. Зубрицкий // Чтенія общества Исторіи и Древностей Россійскихъ. – М., 1847–1848. – Кн. 7.
18. Зубрицкий Д. Чи былъ феодализмъ на Руси / Д. Зубрицкий // Пчела. – 1849. – Ч. 19.
19. Зубрицький Д. Хроніка міста Львова / Д. Зубрицький. – Львів, 2001.
20. Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною / М. Кордуба // Україна: науковий двохмісячник українознавства. – К., 1928. – Кн. 5.
21. Марченко М. Українська історіографія (з давніх часів до середини ХІХ ст.) / М. Марченко. – К., 1959.
22. Ісаєвич Я. Д. І. Зубрицький і його діяльність в галузі спеціальних історичних дисциплін // Науково-інформаційний бюлетень архівного управління УРСР / Я. Ісаєвич. – К., 1963.
23. Ісаєвич Я. Зубрицький Денис Іванович / Я. Ісаєвич // Славяноведение в дореволюционной России. – М., 1982.
24. Кондратюк К. Д. Зубрицький / К. Кондратюк // Кондратюк К. Українська історіографія ХІХ – початку ХХ століть: основні напрями і концепції. – Львів, 2002.
25. Куций І. Українська науково-історична думка Галичини (1830–1894 рр.): рецепція національної історії / І. Куций. – Тернопіль, 2006.
26. Макарчук С. Москвофільство: витоки та еволюція ідеї (середина ХІХ ст. – 1914 р.) / С. Макарчук // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1997. – Вип. 32.
27. Орлевич І. Денис Зубрицький – автор «Хроніки міста Львова» / І. Орлевич // Зубрицький Д. Хроніка міста Львова. – Львів, 2001.
28. Орлевич І. Денис Зубрицький: штрихи до портрета історика і громадського діяча / І. Орлевич // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, держава. – Львів, 2001. – Вип. 9.
29. Орлевич І. «Руська Трійця» і Денис Зубрицький / І. Орлевич // Шашкевичана. Нова серія. – Львів, 2000. – Вип. 3–4.
30. Орлевич І. Ставропігійський інститут у Львові (кінець ХVІІІ – 60-і рр. ХІХ ст.) / І. Орлевич. – Львів, 2000.
31. Сварник І. Денис Зубрицький і «Хроніка міста Львова» / І. Сварник // Дзвін. – 2000. – № 9.

32. Свистун Ф. Кореспонденція Дениса Зубрицького съ Копитаромъ / Ф. Свистун // Вѣстникъ «Народного дома». – Львов, 1906. – Годъ XXIV (II).
33. Скрипник П. Зубрицький Денис Іванович / П. Скрипник // Енциклопедія історії України. – К., 2005. – Т. 3.
34. Стеблій Ф. До генези «Історії давнього Галицько-руського князівства» Дениса Зубрицького / Ф. Стеблій // Збірник праць і матеріалів на пошану Л. І. Крушельницької. – Львів, 1998.
35. Студинський К. З кореспонденції Дениса Зубрицького (1840–1853) / К. Студинський / Відбитка з XLIII т. ЗНТШ. – Львів, 1901.
36. Студинський К. Копітар і Зубрицький / К. Студинський // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – Львів, 1918. – Т. СХХV.
37. Сухий О. Москвофільство в Галичині: історія проблеми / О. Сухий // Москвофільство: документи і матеріали. – Львів, 2001.
38. Терлецький О. Галицько-руське письменство 1848–1865 рр. на тлі тогочасних суспільно-політичних змагань галицько-руської інтелігенції / О. Терлецький // Літературно-Науковий Вістникъ. – 1903. – Кн. VI, 1905. – Т. 22. – Кн. IV.
39. Тершаковець М. Відносини Варфоломея Копітара до галицько-українського письменства / М. Тершаковець. – Львів, 1910.
40. Тершаковець М. Галицько-руське літературне відродження / М. Тершаковець. – Львів, 1908.
41. Тершаковець М. Короткий огляд національних та політично-суспільних течій в Галицькій та Угорській Русі / М. Тершаковець // Матеріали і замітки до історії національного відродження Галицької Русі в 1830 та 1840 рр. Додаток до історії москвофільства в Угорській Русі / Українсько-руський архів. – Львів, 1907. – Т. III.
42. Тершаковець М. Роля Ставропігії у виданню Д. Зубрицького «Історія древняго галичско-русского княжества» I–III т. та його брошура «Аноним Гнездинській и Іоанн Длугош» / М. Тершаковець // Львівська Ставропігія. Збірник Львівської Ставропігії. Минуле і сучасне. Під ред. К. Студинського. Т. I: Студії, замітки, матеріали. – Львів, 1921.
43. Тишинська Є. Погодін і Зубрицький / Є. Тишинська // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1912. – Т. СХ.
44. Турій О. «Руська історія» як легітимізація визвольних змагань галицьких українців / О. Турій // М. Грушевський і українська історична наука. Зб. матер. конф. – Львів, 1999.
45. Уривок «Хроніки Французької революції від року 1789 до року 1811, яку написав Денис Зубрицький» // Записки НТШ. – Львів, 1996. – Т. ССXXXI.
46. Франко І. Нарис з історії українсько-руської літератури до 1890 р. / І. Франко // Іван Франко: Збір. творів: У 50 т. – Т. 41.

47. Франко І. Южнорусская литература / І. Франко // Іван Франко: Збір. творів: У 50 т. – Т. 41.

48. Шишка О. «Цензура вилучила наступне...»: Маловідомі сторінки «Хроніки міста Львова» Дениса Зубрицького / О. Шишка // Галицька Брама. – 2001. – № 2–3 (74–75).

49. Zubrzyckiy D. Granice między ruskim i polskim narodem w Galicyi. Przez Dychizego Zubryckiego, Czł. Kor. Archeoog. Kom. przy Min. Oświecenia w Petersburgu, Czł. hon. Imp. tow. hist. i starozytnosci w Moskwie i t. d. [1849].

50. Zubrzyckiy D. Gränzen zwischen russischen und polnischen Nationes in Galizien / D. Zubrzyckiy. – Lemberg, 1849.

51. Zubrzyckiy D. Historyczne badania o drukarniach rusko-słowiańskich w Galicyi / D. Zubrzyckiy. – Lwów, 1836.

52. Zubrzyckiy D. Kronika miasta Lwowa przez Dyonizego Zubrzyckiego / D. Zubrzyckiy. – Lwow, 1844.

53. Zubrzyckiy D. Nekrolog des Michael Harasiewicz Freyherrn v. Neustern. Aus der Wiener-Zeitung vom 1.8.1836 / D. Zubrzyckiy. – Wien, 1836.

54. Zubrzyckiy D. Rys do historyi narodu ruskiego w Galicyi i hierarchij cerkiewney w témże krolestwie. Przez Dyohizego Zubryckiego. Zeszyt pierwszy. Od zaprcwadzenia Chreścianstwa na Ruśi aż do opanowania Rusi czerwoney przez Kazimierza wielkiego od roku 988 do roku 1340. – Lwów, 1837.